

látlan számát, minden árnyalataikkal; 3. a térben két mozdulatlan tárgy, vagy két mozgás viszonylagos helyzetét s a köztük levő változó távolságot; 4. a színek élénkségi fokait s különleges tulajdonaik bizonyos számát korlátlan mértékben; 5. a tárgyak nagyságát vagy kicsinységét, arányítás és analogia útján.

— 111 —

* * *

«*Nuova Antologia*. Rivista di scienze, lettere ed arti. Anno XVIII. Terza Serie. Volume XLIII. Fascicolo IV. 15 febbraio 1893. Roma.»

Az olasz «*Revue des deux mondes*», a hogy e kiváló folyóiratot széltében nevezni szokták, s joggal, mert nemcsak beltartalma és iránya, hanem külső kiállítására is rávált a népszerű mintaképre, — jelen füzetében egyik tanulmányában Göthe viszonyát világítja meg a katolikus valláshoz («*Goethe e il cattolicesimo*»). Antonio Zardi a szerzője a cikkeknek, s elmondja, hogy Göthe, ki a természetet mindenben bálványozta, vallásbölcseleti rendszerében is teljesen eredeti. Átvette mások rendszereiből azt, a mi saját lelki irányának megfelelt, de követni egyiket sem követte; különösen Leibnitz, Kant, Fichte, Schelling, Hegel és mindenekelőtt Spinoza, sorban nyomot hagytak szellemén, de egyiknek sem adott előnyt a másik felett s mindannyit egybe tudta olvasztani a maga sajátos ecclésiasticusában. Mint maga bevallja:

Er gehörte zu keiner Innung,
Blieb Liebhaber bis zu Ende.

Mint művész és költő Göthe polytheista, mint természetbölcselet ellenben pantheista. Isten és lélek előtte ugyanazonos a természettel. Hitt ugyan Isten létezésében, de ez az Isten előtte a természetben volt immanens; és hitt a lélek halhatatlanságában, de ez a lélek reá nézve az örökkévaló, változhatlan erő volt, úgy, a mint az a fejlődés törvényeiben nyilvánult: Leibnitz monadja, s a mit ő aristotelesi kifejezéssel *entelechiának* nevezett.

Ez a philosophia nem gátolta Göthét, hogy a kereszténység előtt meghódoljon, mint az erkölcsiség legmagasabb elveinek revelatioja előtt, de azért természetes ellenszenvét sem titkolhatta el egy oly tannal szemben, mely a nevető, mosolygó világot sira-

lom völgyévé változtatja. Ily ellenszenvet nyilvánított különösen velencei epigrammjai némelyikében, «A korinthusi menyasszony» című balladájában és Olaszországból írt leveleiben.

A modern művészet festményei csak annyiban nyerték meg tetszését, a mennyiben az antik ideálnak megfeleltek, s azért vonzódtott nagyon Rafael bájt és derűtséget lehelő alakjaihoz; ellenben kimondhatlanul megbotránkozott azokon a vértanú-jeleneteken, melyekben a bolognai iskola tetszelgett magának. Borzadt mindentől, a mi a középkori asketizmusra emlékeztetett és szemére lobbantotta a katholicizmusnak, hogy az őskereszténységet idétlen és barokk paganizmussá változtatta. Annyira idegenkedett a katolikus vallástól, hogy nem egyszer Rómában, midőn ily szertartások tanúja volt, megmozdulni érezte magában a protestánság eredendő bűnét («da regte sich die protestantische Erbsünde»).

Fokozódott még Göthének a katholicizmus iránt érzett ellenszenvé Rómában tartózkodása első napjaiban. Elmerengve a természet és művészet elébe táruló szépségein, nem háríthatta el magától azt a gondolatot, hogy ha Krisztus visszatérne a földre, aligha nem abban a veszélyben forogna, hogy újra fölfeszítsék, s a mint a Quirinal-kápolnában látja a pápa misézését, eszébe jut a «venio iterum crucifigi».

— r — r.

* * *

Archiv der Geschichte der Philosophie, herausgegeben von Ludwig Stein. Band VI. Heft 2.

Tartalma: L'Isagogicon moralis disciplinae di Leonardo Bruni Aretino, «Anfänge und Aussichten der experimentellen Psychologie, von Oswald Külpe»; továbbá: «Beiträge zur Geschichte der englischen Philosophie, von J. Freudenthal», «Metaphysik und Asketik (második cikk) von Dr. Wilhelm Bender» és «Das natürliche System der Geisteswissenschaften in siebzehnten Jahrhundert von Wilhelm Dilthey». Különösebben érdekes Külpe tanulmánya, melyben a tapasztalati pszichológiai tanulmányok fejlődését és jelen állását ismerteti. A tapasztalati pszichológia csak a század közepe táján emelkedett önálló tudományyá, szorosán elkülönítve a természettudománytól és élettantól. Ebben a késői fejlődésben része volt Kant híres nézetének, melyben